

ТЕРМІНИ ГРЕЦЬКОГО ТА ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В МУЗЕЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Микульчик Р. Б., 2012

У статті проаналізовано походження деяких термінів музейництва. З'ясовано, що в цій терміносистемі терміни грецького й латинського походження займають важливе місце.

Ключові слова: українська мова, музей, музеєзнавство, термінологія.

This paper analyses etymology of some museological terms and there is found out, that terms of Greek and Latin origin occupy an important place in museological terminology.

Keywords: Ukrainian language, museum, museology, terminology.

Українська музейна термінологія лише нещодавно потрапила в поле зору філологів і стала предметом лінгвістичних досліджень. Сучасних досліджень музейної термінології небагато. Вони переважно пов'язані з недоліками термінологічної системи: синонімією, квазісинонімією, неправильним вживанням термінів: статті Р. Микульчика та П. Слободяна «Проблеми укладання словника-довідника термінології музейної справи» [4], «Словник-довідник з термінології музейної справи» [5], О. Перелигіної «До проблеми вживання терміну «експонат» у музеєзнавчій літературі» [6].

Ця стаття присвячена термінам грецького та латинського походження в музейній термінології. Ці терміни становлять значний пласт у цій терміносистемі. Адже навіть базовий термін *музей* походить від грецького *μουσεῖο* – храм муз. Отже, спробуємо з'ясувати роль лексем грецького й латинського походження в музейній термінології.

Для дослідження виберемо терміни, що складаються з одного слова: іменника, прикметника чи дієслова. Складні та складені терміни не будемо враховувати, оскільки їхні компоненти можуть бути різного походження (грецького, латинського, з української та інших мов), наприклад: *музейна експозиція, музейні фонди, фондосховище, додаткова евакуація*.

Проаналізуємо терміни грецького походження. Перш за все, це центральний термін усієї терміносистеми *музей*, що, як сказано вище, походить від грецького *μουσεῖο* – храм муз. Однокореневим з ним є термін *музейон* – храм грецьких богів, що слугував сховищем для творів мистецтва й окремих пам'яток природи. У цей ряд входять також терміни *пінакотекa, гліпtotекa, гліптикaт* – різновиди художніх *музеїв*. *Пінакотекa* (від грецького *πινακοθήκη, πίναξ* – дошка, картина і *θήκη* – сховище) – приміщення для зберігання творів малярства [2]. *Гліпtotекa*, як і *гліптикaт*, походять від грецького *γλυπτόν* – різаний камінь. Вони означають: *гліпtotекa* – зібрання й сховище виробів з рельєфним різьбленням на коштовних і напівкоштовних каменях (геми, камеї тощо), *гліптикaт* – сховище для виробів з рельєфним різьбленням на коштовних і напівкоштовних каменях (геми, камеї тощо). Термін *гліпtotекa* запровадив бібліотекар баварського короля Людвіга I за аналогією з терміном *пінакотекa*.

Багато термінів грецького походження й серед назв мистецтв, які використовують у музейній справі, наприклад *гліптика*, що має спільне походження з термінами *гліпtotекa* та *гліптикaт* й означає техніку різьблення по каменю, а також науку, що вивчає скульптурні твори.

Назви наук, що входять переважно в периферію музейної терміносистеми, також грецького та латинського походження, наприклад: *археологія, археографія, археометрія, біологія, музеологія*. *Археологія* – від грецьких слів *ἀρχαῖος* – давній і *λόγος* – слово, вчення – історична дисципліна, що вивчає історичне минуле людства за речовими джерелами; *археографія* – від *ἀρχαῖος* – давній і *γράφω* – пишу – спеціальна історична дисципліна, що розробляє теорію й практику видання письмових

джерел [2]; археометрія – від грецьких ἀρχαίος – давній і μεθρέο – вимірюю – спеціальна історична дисципліна, у якій фізичними методами визначають вік і походження знайдених археологами предметів; біологія (грецьке βιολογία – βίος, біос, «життя», λόγος – вчення) – наука про життя (живу природу), об'єктами якої є живі істоти та їх взаємодія з довкіллям [2].

Особлива ситуація з терміном *музеологія*, який входить до ядра музейної термінології. Цей термін походить від грецьких слів μουσεῖο – храм муз, пізніше музей, λόγος – слово, вчення. *Музеологія* має синонімічний термін *музезнавство*, який є перекладом слова *музеологія* українською мовою. Але в різних музезнавчих школах ці терміни мають відмінні значення.

Г. Мезенцева в підручнику «Музезнавство» визначає термін музезнавство так: «Музезнавство вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, внутрішню організацію їх, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також опрацювання методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої роботи музеїв» [3, с. 8]. Як синоніми терміни *музеологія* та *музезнавство* також трактують Михайло Рутинський і Оксана Стецюк у посібнику «Музезнавство» [7, с. 379].

Австрійський музеолог Фрідріх Вайдахер у праці «Загальна музеологія» дає таке означення музеології: «Наукова дисципліна на філософському підґрунті, яка вивчає теоретичне пояснення та практичне застосування особливого ставлення людини до дійсності» [1, с. 34]. У той самий час Ф. Вайдахер відрізняє *музезнавство* від *музеології* і дає таке визначення терміну *музезнавство*: «наука про інституцію музеїв» [1, с. 563].

Ще один термін грецького походження – *музеалія*. У радянській і російській музезнавчій школі це – синонім до терміна *музейний предмет*. Однак, Ф. Вайдахер у вже згадуваній нами «Загальній музеології» дає таке означення цього терміна: «музеззований об'єкт (визнаний, вибраний та тезаурований з огляду музеальності» [1, с. 562]. З нашої точки зору ці терміни можна вважати квазі-синонімами, оскільки музейний предмет – це предмет, включений до музейного зібрання й має музейне значення. А до музейного зібрання можуть входити не тільки музейні об'єкти, а й науково-допоміжні матеріали.

Отже, зробімо висновок, що терміни грецького походження займають важливе місце в музейній термінології. Вони входять як до ядра, так і до периферії терміносистеми.

Звернімося тепер до термінів латинського походження. Таких термінів значно більше, ніж лексем грецького походження, і вони описують різні сфери діяльності музеїв. Наприклад, це терміни *експозиція*, *екскурсія*, *евалуація*, *фонд*, *акт*, *лапідарій*, *віварій*, *скульптура* тощо.

Терміни латинського походження описують різноманітні аспекти музейної діяльності. Розгляньмо таку важливу царину, як музейний об'єкт. Сюди входять такі терміни, як *оригінал*, *репродукція*, *копія*, *атрибуція*, *артефакт*, *натурафакт*, *ментафакт*, *атракційність*, *експресивність* та інші. *Оригінал* (від латинського *originalis* – первісний) означає первісний, справжній; *репродукція* походить від латинського *re-* префікс, що означає зворотну або повторну дію та *producere* – створюю й означає відтворення твору малярства чи графіки, виконане з використанням розмножувальної техніки для отримання великої кількості повторень; *копія* – від латинського *copia* – предмет, створений для імітації або заміни іншого предмета, який виступає при цьому як достеменник або оригінал.

У плані походження цікавими є терміни, що позначають властивості музейного об'єкта: *оригінальність*, *атрактивність*, *експозиційність*, *експресивність* тощо. В українській мові вони утворені від відповідних прикметників (автентичний, оригінальний, атракційний, експозиційний та ін.). У свою чергу, ці прикметники утворені переважно від іменників латинського походження.

Наведемо приклад такого етимологічного ряду:

атракційність ← *атракційний* ← *атракція* ← *attractio*.

Тому будемо говорити, що такі терміни є латинського походження.

Атрактивність походить від латинського *attractere* – приваблює, і означає властивість музейного предмета привертати увагу своїми зовнішніми ознаками в процесі музейної комунікації; *оригінальність* (від латинського *originalis* – первісний) – сукупність ознак, що відрізняють саме цей музейний предмет від подібних предметів; *експозиційність* (від латинського *expositio* – виставлення напоказ, виклад) – сукупність властивостей музейного предмета чи колекції (експресивність, атрактивність, збереженість тощо), які уможливають використання їх в експозиції; *експресивність* (від латинського *expressio* – вираження) – здатність музейного предмета здійснювати емоційний вплив на відвідувача в процесі музейної комунікації.

Розгляньмо термінологічну підсистему класифікації музеїв. Тут знову бачимо низку термінів латинського походження: *віварій, серпентарій, акваріум, тераріум, ланідарій* тощо. Ці терміни пов'язані із природничою музейною термінологією і означають приміщення або пристрої для утримання різних типів живих істот. Винятком тут є термін *ланідарій* (від латинського *lapis* – камінь) – абсолютний синонім до *гліптикат*. Віварій (від латинського *vivus* – живий) приміщення для утримання й розведення тварин; серпентарій (від латинського *serpens* – змія) – приміщення для утримання змій; *акваріум* (від латинського *aquarium* – водяний) – умістище для утримання водних організмів; *тераріум* (від латинського *terra* – земля) – приміщення для утримання дрібних наземних тварин, переважно земноводних, плазунів і гризунів.

Розгляньмо також термінологію фондово-облікової роботи музею. Тут бачимо такі терміни латинського походження: *фонди, депозит, акцесія, деакцесія* тощо. Термін *фонди* походить від латинського *fundus* – основа і означає сукупність усіх матеріалів, які надійшли на постійне збереження до музею згідно із чинними правилами (інструкціями); *депозит* (від латинського *depositum* – зберігання, річ, віддана на зберігання) у музейній справі означає об'єкт, який перебуває на тимчасовому зберіганні музею; *акцесія* (від латинського *accessio* – приєднання) – 1. факт одночасного набуття до фондів музею одного чи більше предметів музейного значення з одного джерела; 2. об'єкти, придбані таким чином. *Деакцесія* – антонім до *акцесії*, означає вилучення музейного предмета зі складу музейних фондів із зазначенням відповідної інформації в обліковій документації.

Розгляньмо також термінологію експозиційної діяльності. Тут можемо побачити дві низки термінів спільного походження: *експонувати, експонат, експонатура* і *експозиція, експозит, експоза, експозиційний*. Ці терміни походять від двох латинських слів, перша – від дієслова *exponere* зі значенням виставляти для загального огляду, друга – від іменника *expositio* – виклад, опис. Від дієслова *exponere* походять терміни *експонувати* – виставляти музейну пам'ятку для загального огляду; *експонат* – музейна пам'ятка, виставлена для загального огляду; *експонатура* – сукупність експонатів. Від іменника *expositio* утворено такі терміни: *експозиція* – цілеспрямована й науково обґрунтована демонстрація музейних предметів, які композиційно організовані, оснащені коментарем, технічно та художньо оформлені й створюють специфічний музейний образ природних і суспільних явищ; *експозит* – музейна пам'ятка, виставлена для загального огляду; *експоза* – перший етап планування експозиції, який обґрунтовує її зміст і мету.

В інших царинах музейної справи також багато термінів латинського походження. Наприклад – *евалуація* в музейному менеджменті, *класифікація, систематизація* щодо музейних предметів та інші.

Чимало є грецьких та латинських терміноелементів у складних та складених термінах, наприклад, терміноелементи *акт, фонд, експозиція, евалуація*, терміни *фондосховище, дезінфекційна камера* тощо.

Отже, проаналізувавши наявність термінів грецького та латинського походження, можна зробити такий висновок: ці терміни є у всіх царинах музейної справи, номінують різноманітні поняття, у тому числі й ключові та займають ключове місце в музейній термінології.

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія : Посібник / Вайдакер Ф. Перекл. з нім. Лозинський В., Лянг О., Назаркевич Х. – Л. : Літопис, 2005. – 632 с. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с. 3. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв Української РСР) / Мезенцева Г. Г. – К. : Вища шк., 1980. – 120 с. 4. Микульчик Р. Проблеми укладання словника-довідника термінології музейної справи // Українська наукова термінологія : Зб. матер. наук.-практ. конф. «Українська термінологія. Суспільні та гуманітарні науки», Київ, 12 листопада 2010 р. – К. : Наук. думка, 2010. – № 3. – С. 183–190. 5. Микульчик Р. Словник-довідник з термінології музейної справи / Роман Микульчик, Петро Слободян // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 676. – С. 107–110. 6. Перелигіна О. До проблеми вживання терміну «експонат» у музеєзнавчій літературі / О. Перелигіна // Музей XXI століття: актуальні проблеми сьогодення : Мат. наук.-практ. конф. до 115-ї річн. Львів. істор. музею. Львів, 12 жовт. 2008 р. / Ред. кол.: О. Роман та ін.; Львів. істор. музей – Л. : Новий час, 2008. – С. 82–88. 7. Поправко Е. А. Музееведение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: abc.vvsu.ru/Books/muzeebed/page0001.asp. 8. Рутинський М. Й. Музеєзнавство : Навч. посіб. / Рутинський М. Й., Стецюк О. В. – К. : Знання, 2008. – 428 с.